

Henna Laine

SUKUPUOLIROOLIEN REPRESENTAATIOT MAURI KUNNAKSEN -LASTENKIRJOISSA

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2023

TIIVISTELMÄ

Henna Laine: Sukupuoliroolien representaatiot Mauri Kunnaksen -lastenkirjojen teksteissä ja kuvituksessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma, varhaiskasvatus
Joulukuu 2023

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten sukupuolirooleja kuvataan Mauri Kunnaksen -lastenkirjojen kuvituksessa ja teksteissä. Tavoitteenani oli tutkia, onko sukupuoliroolien kuvaus stereotyyppistä vai onko sukupuolirooleja haastettu. Tutkimuskysymysten avulla etsittiin vastausta siihen, miten sukupuoliroolit kuvataan kirjoissa ulkoisten ominaisuuksien sekä toiminnan kuvauksissa.

Tutkimusaineistona toimi viiden Mauri Kunnaksen -lastenkirjan teksti ja kuvat. Teokset on julkaistu vuosien 1985–2017 välillä. Tutkimus toteutettiin laadullisia menetelmiä käyttäen ja aineiston analyysi tapahtui sisällönanalyysin keinoin. Tulokset muodostuivat teemoittelua käyttäen. Pääteemoiksi nousivat; ulkoiset ominaisuudet, fyysinen toiminta ja olettamukset, tunteiden ilmaisu ja luonteen piirteet. Kirjojen sukupuoliroolit mukailivat perinteitä heteronormatiivista jakoa. Jako sukupuoleen tapahtui nimen, ulkoisen olemuksen ja muiden ominaisuuksien myötä.

Kirjoissa sukupuolirooleja kuvattiin suurimmaksi osaksi sukupuolistereotyyppien mukaisesti, muutamia poikkeustilanteita lukuun ottamatta. Lapsen sukupuolen representaatiot olivat kirjoissa neutraalimmat kuin aikuisten. Lasten toiminta oli kirjoissa paljon vapaampaa kuin aikuisilla, joiden toiminta oli selkeämmin sukupuolittunutta. Hahmojen ulkoisten ominaisuuksien kuvauksissa ei ollut merkittäviä stereotyyppien haastamisia, vaan ulkonäkö ja vaatetus mukailivat stereotyyppisiä käsityksiä naisista ja miehistä. Hahmojen toiminta oli myös muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sukupuolittunutta. Tunteiden ilmaisussa ja luonteen piirteissä kuitenkin esiintyi poikkeavuutta stereotyyppiseen ajattelumalliin. Kirjoissa tytöt kuvattiin rohkeina ja poika- sekä mieshahmot osoittivat pelkoa monissa kohdissa. Mielenkiintoista oli nähdä, miten hahmot representoitiin eri vuosikymmenten teoksissa. Varhaiskasvatuksessa kasvattajilla on mahdollisuus tuoda esille monenlaisia tapoja toimia tyttönä ja poikana, sekä sitä, että ei ole vain yhtä ainutta oikeaa tapaa toteuttaa sukupuoltaan. Lastenkirjojen avulla lapsille voidaan luoda sukupuolisensitiivistä mallia, ja kasvattajat voivat yhdessä lasten kanssa pohtia sukupuolta avartaen lasten ajattelumaailmaa.

Avainsanat: Lastenkirjallisuus, kuvakirjat, sukupuoliroolit, sukupuolistereotyyppiat, sukupuolisensitiivisyys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1	Lapsen sukupuoli	6
2.1.1	<i>Sukupuolessa keskeistä</i>	6
2.1.2	<i>Sukupuoliroolit ja -stereotypiat</i>	7
2.1.3	<i>Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa</i>	9
2.2	Lastenkirjallisuus	10
2.2.1	<i>Lastenkirjallisuus mukana kasvatuksessa</i>	11
2.2.2	<i>Nais- ja miesrepresentaatio lastenkirjallisuudessa</i>	12
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	14
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
4.1	Tutkimusmenetelmä	15
4.2	Aineiston hankinta	16
4.3	Aineiston analyysi	17
5	TUTKIMUSTULOKSET	19
5.1	Ulkoinen olemus	19
5.2	Fyysinen toiminta ja oletukset	23
5.3	Tunteiden ilmaisu ja luonteen piirteet	26
6	POHDINTA	29
6.1	Tutkimustulosten tarkastelu	29
6.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	32
6.3	Jatkotutkimusehdotukset	33
	LÄHTEET	34

1 JOHDANTO

Kirjallisuus ja lukeminen on aina ollut minulle tärkeää. Jo pienenä olen nauttinut, kun minulle luetaan ja myöhemmin olen nauttinut, kun saan lukea itse. Lastenkirjallisuudella on suuri rooli, kun pohditaan millaiseksi lapset kasvavat. Aerila ja Kauppinen (2021) kuvaavat, että kirjallisuus tarjoaa henkisen kasvun ja ymmärryksen paikkoja sekä lapsille että aikuisillekin. Kirjallisuuden ja lukemisen tuleekin olla lasten jokapäiväisessä elämässä jo varhaisessa vaiheessa. Lasten- ja nuortenkirjat löytävät tiensä nopeasti myös yhteiskunnallisiin teemoihin ja kirjat kuvastavatkin aina yhteiskunnan ajatusmaailmaa. Kirjojen avulla lasten maailmankuva laajenee.

Lapset voivat kirjallisuuden avulla jäsentää arjessa kohtaamiaan ilmiöitä. Lapsuuttaan nyt elävät lapset oppivat arvostamaan ja ymmärtämään jo varhaisessa vaiheessa esimerkiksi sukupuolen moninaisuutta ja ihmisten erilaisuutta. Sukupuoli ja seksuaalisuus muuttuu paikassa ja ajassa, kun käsitykset niistä muuttuvat (Rossi, 2010). Muutosta on tapahtunut vuosikymmenten ja -satojen aikana esimerkiksi siinä, miten ihmiset näkevät sukupuolen ja seksuaalisuuden ja ihmisille on annettu enemmän vapautta toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan ja olla vapaasti oma itsensä. Flanagan (2010) toteaa sukupuolen olevan myös yksi lastenkirjallisuudessa usein kysymyksiä herättävä aihe. Elämme yhteiskunnassa, jossa ihmiset kategorisoidaan biologisen sukupuolensa mukaan tytöiksi tai pojiksi. Sukupuolen moninaisuus sekä ihmisen oma kokemus omasta sukupuolestaan riippumatta kehosta tulisi huomioida, koska se kuuluu sukupuolisensitiivisyyteen. (Huuska ja Karvinen, 2012) Vaikka muutosta on tapahtunut monessa asiassa, ihmiset pitävät silti kiinni esimerkiksi tietyistä sukupuoleen liittyvistä stereotyyppioista ja tavoista olla ja toimia yhteiskunnassa.

Tutkin kandidaatintutkielmassani, miten sukupuoliroolit kuvataan suomalaisen lasten kuvakirjallisuudessa. Representaatiota sukupuolirooleista tarkastellaan Mauri Kunnaksen kirjoissa. Paasonen (2010), kirjoittaa, että

representaatiolla tarkoitetaan uudelleen esittämistä, joka voidaan ymmärtää tapahtumana, jossa tietynlaisia merkityksiä liitetään kuviin, ihmisiin ja objekteihin. Hän jatkaa, että representaatio on samalla sekä edustava, esittävä että tuottava. Kunnaksen kirjat ovat olleet monien lasten vanhempien lapsuudessa suuressa roolissa, ja vanhemmat haluavat lukea näitä kirjoja myös omille lapsilleen. Oma äitini on saanut Kunnaksen kirjoja lapsena lahjaksi ja ostanut niitä vielä vanhempanakin itselleen ja lukenut tarinoita myös minulle. Tässä tutkimuksessa minua kiinnostaa erityisesti stereotyyppisiä sukupuolirooleja haastavat ja luovat tekijät, kun tarkastellaan kirjan hahmojen ulkoisia ominaisuuksia ja toiminnan sekä tunteiden kuvauksia. Minua kiinnostaa, noudattavatko hahmot sukupuolille stereotyyppisesti asetettuja malleja vai haastetaanko kirjoissa sukupuolirooleja. Tutkimukseni aineistona toimii viiden Mauri Kunnaksen kirjan kuvitukset sekä tekstit.

Sukupuoliroolien tarkastelu on aina myös ajankohtaista, koska tapa nähdä maailma ja tapa, miten omaksutaan sukupuoliroolit, opitaan jo lapsina. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) todetaan, että tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti, vuorovaikutuksen sekä kielenkäytön mallit välittyvät aina lapsille. Tavat opitaan ympäristöstä, omilta vanhemmilta, sukulaisilta, kavereilta, elokuvista ja kirjoista. Lasten ollessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, kuten katsomalla televisiota ja tarkkailemalla läheisiä ihmisiä he oppivat, miten olla tyttö tai poika (Blaise, 2009). Vanhemmilla, ympäristöllä, elokuvilla ja kirjoilla on mahdollisuus myös kyseenalaistaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Tämä olisikin tärkeää, jotta lapset oppivat, ettei heitä tarvitse lokeroida vain yhteen tiettyyn malliin. Aikuisten maalaama maailma on myös lasten maailma. Miksi siis aikuisilla ja yhteiskunnalla on tarve opettaa lapsille, että on tyttöjen/poikien leluja (nukke ja auto), värejä (pinkki ja sininen) sekä leikkejä (prinsessa- ja sankarileikit)? Lapsille luodaan mielikuvaa stereotyyppisistä odotuksista ja sukupuoliroolien mukaisesta toiminnasta. Lapsille tulisi mieluummin opettaa muiden arvokasta kohtelua, riippumatta sukupuolesta.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 *Lapsen sukupuoli*

Siippainen (2022) kirjoittaa, että yksinkertaisimmillaan sukupuoli jaetaan kahteen kategoriaan – tyttöihin ja poikiin. Hän lisää, että sukupuolen mukaiseen käytökseen sekä pukeutumiseen ohjataan heti syntymästä lähtien laittamalla tytölle vaaleanpunainen pipo ja pojalle sininen. Lapsien ulkoiset ominaisuudet ja heihin liitetty käytös eivät kuitenkaan kerro sitä, mihin lapsi itse kokee kuuluvansa. Ylitapio-Mäntylän (2012) mukaan ajatukset tytöistä ja pojista tietyntyyppisinä ja sanonnat elävät arjen eri tilanteissa. Jokainen on varmasti kuullut elämänsä aikana, että ”pojat ovat poikia”, ja poikien vilkasta käytöstä perustellaan tällä sanonnalla. Lapset syntyvät sukupuoleen (sex), sitten oppivat sukupuolensa (gender) ja lopulta seksuaalisuutensa (Blaise 2009). Lapsen oma sukupuoli-identiteetti ja tunne siitä, onko tyttö vai poika alkaa yleensä 2–4 vuoden ikäisenä (Huuska ja Karvinen, 2012). Syrjäinen ja Kujala (2010) toteavat sukupuolen huomioimisen olevan erittäin tärkeää opetuksessa ja kasvatuksessa. Jokainen lapsi tulee tunnistaa omana itsenään ja yksilönä, vertaamatta muihin.

2.1.1 Sukupuolessa keskeistä

Miehenä ja naisena oleminen on moninaista, eikä sukupuoli määrää tiettyä tapaa olla mies tai nainen. Maskuliinisuutta tai feminiinisyttä ei ole sidottu biologiseen sukupuoliseen ruumiiseen (Ylitapio-Mäntylä, 2020). Merkityksellistä onkin ymmärtää sukupuolen moninaisuus sekä se, että ihmiset ovat kaikki erilaisia ja sukupuolta voidaan toteuttaa eri tavoin. Nykypäivänä sukupuoli ymmärretään moninaisena ilmiönä, johon kuuluu monia näkemyksiä sukupuoli-identiteeteistä sekä sukupuolen moninaisuudesta. Ylitapio-Mäntylä (2020) toteaa, että biologista sukupuolijakoa pidetään edelleen yhtenä tapana luokitella ihmisiä, kun heitä halutaan kategorisoida. Lapsia opettaessa ihmisen biologinen määrittely ei saa johtaa yleistävään puheeseen, vaan jokaisesta on huomioitava yksilölliset

erot Ylitapio-Mäntylä, 2012). Jokainen lapsi on omanlaisensa persoona ja lapsen yksilöllinen kohtaaminen välittyy myös lapselle välittävänä ja aitona. Ihmisellä on monia eri tapoja ilmaista ja kokea sukupuolensa sekä kehon sukupuolipiirteet. Yleensä (sex) eli biologinen sukupuoli erotetaan yksilön kokemasta sukupuolesta ja sosiaalisesti muodostuneesta sukupuolesta (gender) (Komonen, 2020).

Turja (2020) tuo tutkimuksessaan esille, että tyttöjen ja poikien sukupuoli-identiteetin kehitykseen vaikuttavat ihmisten puheet, teot sekä lastenkirjat, televisio-ohjelmat ja mainokset, jotka välittävät signaaleja tytöille ja pojille siitä, mikä on toivottavaa, tavallista tai sallittavaa. Mainostajat ja viihdeteollisuus kohdistavat sisältöään nykyään suuremmin lapsille (Rudd, 2010). Myös Vilkkä (2010) tuo esille, että lapset muodostavat käsitystä omasta seksuaalisuudestaan sekä sukupuolestaan sen perusteella, millaisia välineitä yhteiskunta antaa. Sukupuolistereotyyppisiä ajatusmalleja tulisi pystyä tarkastelemaan kriittisemmin, koska jokaisella on yksilöllinen käsitys omasta sukupuoli-identiteetistään. Sukupuoli-identiteetti voi olla myös ristiriidassa sukupuolen kanssa, joka yksilölle on annettu syntymän yhteydessä.

2.1.2 Sukupuoliroolit ja -stereotypiat

Ylitapio-Mäntylän (2012) mukaan sukupuolirooli on kaavamainen käsitys tytöistä ja pojista, kun taas sukupuolistereotypiat ovat yleistettäviä oletuksia, miten sukupuolen edustajat toimivat. Rossi (2010) viittaa sukupuolirooli käsitteellä Butlerin 1990-luvun performatiivisuuden teoriaan, jonka mukaan sukupuolta ilmaistaan kulttuurisesti sukupuolittuneita tekoja, eleitä ja asentoja toistamalla. Sukupuoliroolit voivat olla suuressa osassa yksilöiden jokapäiväisessä elämässä, kun ajatellaan esimerkiksi, minkä ammatin valitsee tai miten pukeutuu omalle sukupuolelleen ominaisella tavalla. Siippainen (2022) kirjoittaa, että sukupuoleen ja ikään liittyvä kategorisointi kytkeytyy laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka ovat toisille epävarmempia, kun taas toisille suotuisampia. Hän lisää, että poikien kannustaminen rakenteluun ja tyttöjen ohjaaminen hoivaleikkeihin ylläpitävät yhteiskunnan rakenteita, jossa naisilla ja miehillä on lastenhoidossa, työelämässä sekä kotitöissä erilaiset asemat. (Siippainen 2022)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) mukaan oppimisympäristöjä kehitetään sekä suunnitellaan niin, että sukupuolten tasa-

arvo sekä yhdenvertaisuus vahvistuvat. Tämän ansiosta on mahdollista rikkoa perinteisiä sukupuolistereotyyppioita. Lapsia ohjataan sukupuolistereotyyppien mukaiseen toimintaan kuten nukke- ja autoleikkiin, koska varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt ovat usein sukupuolittuneet (Eskelinen ja Itäkare, 2020). Varhaiskasvatuksessa pojille annetaan enemmän fyysistä tilaa leikkiä ja tyttöjen lelut ja leikit ovat yleensä pienemmässä tilassa kuten nurkassa. Siippainen (2022) toteaa sukupuolen kytkeytyvän varhaiskasvatuksessa lasten leikkiryhmiin, leikkeihin, kaverivalintoihin, tiloihin sekä lasten ja kasvattajien keskinäisiin suhteisiin. Hän lisää, että kiinnostuksen kohteet sekä käyttäytymisodotukset tulkitaan helposti sen perusteella, onko lapsi poika vai tyttö. Kasvattajat voivat rikkoa sukupuoleen liittyviä rajoja kaveri- ja leikkiarvonnoilla. Lapset pääsevät kokeilemaan erilaisia leikkejä ja leikkimään toisten lasten kanssa sukupuolta katsomatta.

Ylitapio-Mäntylän (2009) mukaan sukkahousut, mekot, hameet ja kukkakuosit ovat vain tyttöihin liitettyjä vaatteita ja heille sallittua pukeutumista. Hän lisää, että miehiä ei katsota hyväksytysti, jos mies on pukeutunut mekkoon, hameeseen tai kukkakuosisiin vaatteisiin. Aikuisia voi hämmentää tyttöjen ja poikien ”väärin” lelujen valitseminen ja ”vääränlainen” pukeutuminen, vaikka leikeillä, leluilla ja vaatteilla ei ole sukupuolta (Ylitapio-Mäntylä, 2020). Sukupuoli ei määrittele ihmisten mielenkiinnonkohteita ja jotkut tytöt eivät halua pukea mekkoja, pitää pinkkiä ja leikkiä nukeilla, kun taas jotkut pojat haluavat pukeutua mekkoon ja leikkiä muulla kuin autoilla. Tyttöjen poikamaisuuteen suhtaudutaan usein kulttuurissamme myönteisemmin kuin poikien tyttömäisyyteen (Vilka, 2010). Ongelmana on, että tyttömäisempi ja herkempi poika, joka ei sovi tiettyyn malliin joutuu helposti silmätikuksi ja kiusaamisen kohteeksi. Vilka (2010) toteaa, että seksuaalisuuden ja sukupuolen monimuotoisuudesta tietämätön tai kapeasti tietävä lapsi kohtelee usein syrjivästi itselleen outoa ja vierasta kuten sukupuoleltaan moninaista lasta. Tämän takia vanhempien ja kasvattajien on hyvä laajentaa lasten ajattelua ja tuoda esille sukupuolen moninaisuutta, jotta kaikki lapset kokisivat kuuluvuuden tunnetta.

Paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan eli vasuun tehdyt kirjaukset sukupuolisensitiivisyydestä, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta vaikuttavat siihen, miten varhaiskasvatusta toteutetaan kunta- ja toimipaikkatasolla (Eskelinen ja Itäkare, 2020). Olisikin tärkeää, että joka paikassa kirjaukset olisivat

samanarvoiset, jotta kaikilla lapsilla on yhdenvertainen varhaiskasvatuskokemus. Ylitapio-Mäntylän (2012) mukaan pojille ja tytöille annetaan kulttuurisesti erilaiset tilat liikkua ja toimia sekä toimintatavat ja -mallit, joiden mukaan ”oikeanlaiset” tytöt ja pojat muodostuvat. Myös Vilkka (2010) kirjoittaa, että stereotyyppisten luokkien avulla tytöille ja pojille määritellään ”sopivat” puhettavat, ilmeet, eleet, kehon kielen ja sukupuolen tarpeet ja halut. Lisäksi lapset itse muodostavat puheessaan ja vuorovaikutuksessa vertaistensa kanssa ajatusta siitä, miten olla tyttö tai poika tietyssä ympäristössä kuten varhaiskasvatuksessa (Blaise, 2009).

Lapsille tulisi antaa mahdollisuus toimia siten, että sukupuoliroolit eivät estä tai rajoita toimintaa. Kaikilla lapsilla on oikeus olla juuri omanlaisensa ilman, että erilaisuutta korostetaan tai lasta yritetään muuttaa toisenlaiseksi. Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa tärkeää on huomion kiinnittäminen ympäristöön sekä kontekstuaalisten erilaisuutta synnyttävien tekijöiden poistamiseen, eikä yksilöiden erottelemiseen (Hermanfors, 2017). Sukupuolesta riippumatta yhteiskunnan tulisi olla tasa-arvoisempi, mutta sukupuoliroolit ja käsitykset stereotyyppisestä sukupuolelle ominaisesta toiminnasta eivät ole helposti muutettavissa.

2.1.3 Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Lapset viettävän paljon aikaa varhaiskasvatuksessa, joten varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on suuri vastuu lasten sukupuoli-identiteetin kehittämisessä. Sukupuolineutraalin pedagogiikan sijasta tarvitaan myös sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa. (Turja, 2020) Varhaiskasvatuksessa lastenkirjojen olisi merkittävää olla moninaisen sukupuoli-identiteetin kehitystä tukevaa. Mitä hyväksyvämpi ja avoimempi kasvuympäristö on, sen helpottaa lapselle on ilmaista omaa sukupuoltaan kokemallaan tavalla piilottelematta oman persoonansa puolia tai omia toiveitaan ja kiinnostuksen kohteitaan (Huuska ja Karvinen, 2012).

Lapsen hyvinvoinnin mukaista ei ole pakottaa lasta toimimaan tavalla, joka ei tunnu luontevalta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) painotetaan varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyyttä, jossa henkilöstö kannustaa lapsia tekemään valintoja ilman ennako-odotuksia ja stereotypiaa liittyen sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin. Turjan (2020)

mukaan erilaisten toimintavaihtoehtojen esillepanolla, lapsiryhmien kokoonpanolla ja lapsien kannustamisella yksilöllisiin valintoihin voidaan vaikuttaa lasten tasavertaisiin toimintamahdollisuuksiin. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuus kokeilla erilaisia sukupuolen rajoja sekä niiden ylittämistä (Ylitapio-Mäntylä, 2020).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) tuodaan esille, että varhaiskasvatuksen henkilöstöä veloitetaan ammattitaitoon, herkkyyteen ja sukupuolisensitiivisyyteen huomioida lasten leikkialoitteet sekä vastata leikkeihin sopivalla tavalla. Ylitapio-Mäntylä (2020) korostaa myös sukupuolisensitiivisen kasvattajan merkitystä, joka herkistyy, tiedostaa ja tunnustaa oman toimintansa sukupuolistavat käytännöt ja mallina olemisen merkityksen. Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa ei erotella poikien ja tyttöjen värejä ja leikkejä. Tärkeitä kysymyksiä liittyen sukupuoleen ja sensitiivisyyteen tulee käsitellä avoimilla ja rehellisillä keskusteluilla sekä ammatillisilla pohdinnoilla (Filipović, 2018). Jokaisen kasvattajan tulisi pysähtyä tarkastelemaan omaa toimintaansa ja havahtua huomaamaan, että pienillä teoilla ja sanoilla uusitaan eriarvoistavia rakenteita (Siippainen, 2022). Sukupuolisensitiivinen kasvattaja osaa tarkastella myös lastenkirjallisuutta kriittisesti ja valita lapsille luettavaksi kirjoja, joissa haastetaan stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Kasvattaja voi tarkastella rooleja lasten kanssa ja herättää keskustelua. Lastenkirjojen avulla luodaan sukupuolisensitiivistä mallia lapsille.

2.2 Lastenkirjallisuus

Lastenkirjallisuudella on suuri rooli lapsuudessa, nuoruudessa ja aikuisuudessa. Pesonen (2018) kirjoittaa, että lastenkirjallisuutta luetaan, kuunnellaan sekä katsellaan kodeissa, koulussa, kerhoissa ja varhaiskasvatuksessa. Lastenkirjallisuus voidaan luokitella monin eri tavoin, koska se on käsitteenä laaja. Suvanto ja Ukkola (2020) kirjoittavat lastenkirjojen olevan monimuotoinen joukko, ja siihen kuuluukin erilaisia sekä uniikkeja kuvan ja tekstin yhdistelmiä. He lisäävät, että tutkijat ovatkin usein kiinnostuneita kuvien ja tekstin vuorovaikutuksesta. Lastenkirjallisuuden arvo on noussut yhdessä lapsuuden arvostuksen myötä (Aerila ja Kauppinen, 2021).

Lastenkirjallisuus on lapsille ensimmäinen askel kohti kirjallisuutta niin lukijana kuin kuuntelijana. Lastenkirjallisuus on tarkoitettu monelle eri ikäryhmälle, joten kirjallisuutta on tarjolla laajasti eri ikäisille. Pienemmille lapsille suunnattu kirjallisuus sisältää esimerkiksi enemmän kuvia kuin vanhemmille lapsille tarkoitetut kirjat ja käsiteltävät teemat ovat myös erilaisia. Mustola (2014) pohtii, että välillä on vaikeaa selvittää, onko kirja tarkoitettu ainoastaan lasten luettavaksi. Lastenkirjoiksi määritellään esimerkiksi Mauri Kunnaksen kirjat sekä Muumi-kirjat, mutta näitä lukevat myös aikuiset. Myös Rudd (2010) miettii, miksi jotkut tyyllilajit nähdään lapsellisina ja ainoastaan lapsille tarkoitettuina, kuten esimerkiksi eläintarinat ja sadut.

Tutkimuksessani pääkiinnostukseni koskee lasten kuvakirjallisuutta, jossa kuva ja teksti yhdistyvät. Suvannon ja Ukkolan (2020) mukaan kuvakirjat yhdistetään virheellisesti pelkästään pieniin lapsiin, koska kirjojen ajatellaan olevan helppoja. He lisäävät, että visuaalinen lukutaito on monimutkainen prosessi, ja jotta lapsi voi lukea sekä tulkita kuvasarjan peräkkäisiä tapahtumia, tulee lapsella olla kielellisiä taitoja ja kykyä kiinnittää huomiota muutoksiin ja yksityiskohtiin kuvissa, tehdä loogisia päätelmiä sekä ymmärtää syy-seuraussuhteita. Kirjallisuuden lajina kuvakirjallisuus on suosittua, ja se on nykyään monipuolisempaa kuin aikaisemmin (Heikkilä-Halttunen, 2018). Aikuisilla on suuri vaikutus lapsien lukemiin kirjoihin. Aikuiset päättävät millaisista asioista lapset lukevat ja kuulevat sekä millaisia toimintatapoja ja arvoja kirjojen kautta lapsille halutaan opettaa. Pesonen (2018) kirjoittaa, että lastenkirjat voivat parhaassa tapauksessa tarjota monille erilaisille lapsille ja perheille arvostusta, iloa sekä tietoa omasta sekä toisen yksilöllisyydestä. Lastenkirjat voivatkin käsitellä laajasti eri aihepiirejä.

2.2.1 Lastenkirjallisuus mukana kasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa lastenkirjallisuus on merkittävä työkalu, jonka avulla voidaan käsitellä monia erilaisia aihepiirejä ja oppia uutta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) kirjoitetaankin, että varhaiskasvatuksessa lastenkirjallisuuteen tutustutaan monipuolisesti ja lasten kanssa käytetään rikkaita sekä vaihtelevia tekstejä. Lastenkirjallisuus sekä lukeminen ovat merkittävässä roolissa, kun lasten kielellistä kehitystä tuetaan.

Suvanto ja Ukkola (2020) toteavat, että pienen lapsen kanssa kirjojen ensikosketuksiin liittyy usein myös erilaisia aisti- ja tunnekokemuksia, kuten aikuisen laulu, loruleikki, läheisyys ja silittely. Pienempien lasten kirjoissa yleensä on liikuteltavia tai avattavia osia, ääniä ja kirjaa voi koskea ja erilaisia muotoja tunnustella. Pedagogiset kirjat opettavat lapsille sanastoa ja käsitteitä, joita ovat esimerkiksi väri-, muoto-, aika-, ja lukukäsitteet (Suvanto ja Ukkola, 2020).

Pesosen (2018) mukaan lastenkirjallisuudella on myös suuri rooli lasten identiteetin rakentumiselle, koska kirjoja ja niiden sisältöjä peilataan myös omaan elämään. Myös haastavia ja arkaluonteisempia aiheita kuten ikävää, surua ja kuolemaa tulisi käsitellä lasten kanssa (Heikkilä-Haltonen, 2018). Kun vaikeita asioita tapahtuu myös muille, lapsen on helpompi puhua asioista ja saada lohtua, kun on jotain mihin voi samaistua. Lastenkirjat, joissa rikotaan stereotyyppisiä sukupuoleen kohdistuvia malleja, annetaan itsensä erilaisiksi tytöiksi tai pojiksi kokeville lapsille varmuutta siitä, että sukupuoli ei määritä sitä, millainen on ja mistä asioista pitää. Aerila ja Kauppinen (2021) kirjoittavat, että teemojen haastavuus ei ole syy jättää niitä käsittelemättä lasten kanssa. He lisäävät, että ikäkauden mukainen yhteinen pohdinta tekee vaikeistakin kysymyksistä luonnollisia sekä antaa lapsille uskoa sekä rohkeutta nostaa vaikeistakin teemoja esiin tulevaisuudessakin.

Suvanto ja Ukkola (2020) toteavat, että yhteiset lukuhetket vahvistavat aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta, antavat mahdollisuuden käsitellä tunteita, empaattisuutta sekä eläytymiskykyä ja kehittää laaja-alaisesti lapsen mielikuvitusta ja kielellisiä taitoja. Lisäksi lukemisen avulla lapsen omaksuma sanasto moninkertaistuu ja lukemisen hyödyt heijastuvat laajasti kouluikänsä saakka. Monia eri teemoja voidaan käsitellä lastenkirjojen avulla, kuten erilaisia perhemuotoja, uskontoja, kansalaisuuksia sekä sukupuolta ja seksuaalisuutta. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on otettava vastuu siitä, että valitaan kirjoja, jotka sisältävät tarkkoja kuvauksia kaikista ihmisistä (Filipović, 2018). Lastenkirjat ovat rikkaus monipuolisine sisältöineen, jos niitä ymmärtää ja osaa hyödyntää.

2.2.2 Nais- ja miesrepresentaatio lastenkirjallisuudessa

Representaatiot uusintavat, markkinoivat ja tuottavat ymmärryksiä sukupuolesta sekä meistä ja muista (Paasonen, 2010). Filipović (2018) kirjoittaa, että

huolimatta tasa-arvon ja monimuotoisuuden ollessa keskeisessä roolissa opetuksessa, edustavat monet lastenkirjat edelleen stereotyyppistä toimintaa sekä naisten ja tyttöjen aliedustamista. Huomioon voidaan ottaa se että, miehet kertovat tarinoita yleensä vain pojista, kun taas naisten kirjoissa voi tarinan pääroolissa olla tyttö tai poika. Kirjat tarjoilevat sankarimaisia ja kiinnostavia tyttöhahmoja, mutta poikahahmoja on tarjolla kuitenkin paljon enemmän. McCabe ja kumppanit (2011) kirjoittavat, että lastenkirjallisuudessa tyttöjen rooli on monesti näkymättömämpi kuin poikahahmojen ja vähemmän tärkeämpi sivustaseuraaja. Filipović (2018) toteaa, että tyttöhahmojen näkymättömyys kirjoissa voi johtaa ajatukseen siitä, että tytöt ovat vähemmän tärkeitä kuin pojat. Nykyaikaiset lasten kuvakirjat vahvistavat edelleen ajatusta siitä, että miehet ja pojat olisivat mielenkiintoisempia ja tärkeämpiä kuin naiset ja tytöt (Hamilton ja kumppanit, 2006). Molempia sukupuolia tulisi tarjoilla lastenkirjoissa kiinnostavalla tavalla ilman, että tietyt toiminnat kuuluvat vain toiselle sukupuolelle.

Vanhemmat ja opettajat voivat valita valikoivasti sukupuoliroolien tasapainoisen kuvauksen (Hamilton ja kumppanit, 2006). Tyttöillä on mahdollisuus olla tarinan sankari. Pojilla on mahdollisuus olla samaan aikaan toimelias ja villi, mutta myös herkkä ja empaattinen. Lastenkirjat, joissa pojat ja tytöt tekevät ”poikien ja miesten” tai ”tyttöjen ja naisten” juttuja vahvistavat stereotyyppioita, millaisena pojat ja tytöt nähdään ja mikä on kenellekin kuuluvaa tekemistä. Tutkimuksessaan Filipović (2018) tuo esille huolenaiheen liittyen mahdollisuuteen, että kirjoissa esiintyvät stereotyyppiat voisivat vahvistaa lasten ympäristössä jo esiintyviä sukupuolistereotyyppioita, kuten äitien kuvaamista pääasiassa keittiössä tai muissa kotitöissä. Hän jatkaa, että sukupuolten kuvaamista kirjoissa pidettiin asiana, joka ei ensisijaisesti vaikuta stereotyyppien kehittymiseen, mutta se voisi vahvistaa olemassa olevia stereotyyppioita ja siten vaikuttaa lapsiin.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää sukupuoliroolien representaatioita Mauri Kunnaksen lastenkirjojen kuvituksissa ja teksteissä. Tavoitteenani on tutkia, miten sukupuoliroolit esitetään kyseisissä kirjoissa. Minua kiinnostaa, onko kirjojen henkilöhahmojen sukupuolirooleissa moninaisuutta ja pyritäänkö stereotypioita haastamaan vai lukeutuvatko sukupuoliroolit sukupuolistereotyyppisiin malleihin.

Tutkimuskysymykseksi muodostui seuraava:

- 1) Miten sukupuolirooleja representoidaan Mauri Kunnaksen lastenkirjoissa?
 - 1.1. Millaisin ulkoisin piirtein hahmoja kuvataan kirjojen kuvituksessa ja teksteissä?
 - 1.2. Millaista toimintaa hahmoihin liitetään kirjan kuvissa ja teksteissä?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa yhdistyy tutkimusaineisto, aiempi teoria ja tutkijan oma tarkastelu. Lisäksi tärkeintä laadullisessa tutkimuksessa ei ole laajan yleistettävän otannan saaminen, vaan tärkeää on tuottaa kokonaisvaltaista tulkintaa ja ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka, 2006) Olen tutkimuksessani käsitellyt keskeisiä käsitteitä teorian avulla. Tutkimukseni ei kuitenkaan ole suoraan teorialähtöistä, koska tutkimistani lastenkirjoista on otettava huomioon ilmenevät teemat ja asiat, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiini. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin, kun halutaan tietoa jonkin ilmiön olemuksesta. Jotta voin tehdä tulkintoja sekä havaintoja aineistosta, tarvitsen siihen aineistolähtöistä analyysia.

Laadullisen tutkimuksen avulla voidaan tutkia esimerkiksi haastattelemalla ihmisten kokemuksia tai käyttää valmista aineistoa. Tuomi ja Sarajärvi (2018), kirjoittavat, että laadullista tutkimusta voidaan toteuttaa teoria- tai aineistolähtöisesti. Tutkimukseni analyysi on aineistolähtöistä, joten toteutin tutkimuksen aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Dokumentteja kuten kirjoja voidaan analysoida objektiivisesti sekä systemaattisesti sisällönanalyysin menetelmin (Tuomi ja Sarajärvi, 2018). Tutkimuksessani aineistona ovat lasten kuvakirjat, joten aineisto koostuu sekä tekstistä että kuvista. Tuomi ja Sarajärvi (2018) kirjoittavatkin, että sisällönanalyysillä voidaan analysoida tekstiä sekä kuvia, joten tämä menetelmä sopii hyvin omaan tutkimukseeni. Sisällönanalyysi voidaan nähdä laadullisen tutkimuksen metodina, jossa etsitään merkityskokonaisuuksia ja -suhteita (Vilkka, 2021).

4.2 Aineiston hankinta

Aineistokseni valitsin Mauri Kunnaksen tuotannosta viisi kirjaa, joista yksi kuuluu tunnettuun Koiramäki-kirjasarjaan. Valitsemisissä kirjoissa esiintyy enimmäkseen eläinhahmoja, mutta yhdessä kirjassa on ihmisiä. Valitsin kirjat selailemalla Mauri Kunnaksen tuotantoa läpi, ja perehtymällä niiden sisältöön. Halusin kirjan jokaiselta vuosikymmeneltä, jotta pystyn tarkastelemaan mahdollista muutosta sukupuoliroolien ja stereotyyppien ilmaisussa.

Kustannusosakeyhtiö Otavan (2023) mukaan Kunnas on kirjojensa avulla valloittanut koko maailman ja hänen kirjojansa on julkaistu 36:ssa maassa ja niitä on käännetty 37 kielelle. Lisäksi kirjoja on myyty maailmassa yhteensä lähes 10 miljoonaa kappaletta. Valitsin kyseiset kirjat, koska ne ovat tuttuja omasta lapsuudestani ja olen lukenut Mauri Kunnaksen kirjoja myös vanhemmalla iällä nuoremmille pikkuveljilleni. Kunnaksen kirjat ovat säilyttäneet suosionsa monen kymmenen vuodenkin jälkeen ja ne ovatkin ajattomia klassikoita, joiden tarinat vievät menessään.

Kunnaksen tarinoissa on paljon aikuis- sekä lapsihahmoja, joten sukupuolirooleja on otollista tarkastella hahmojen monipuolisuuden ansiosta. Koska Mauri Kunnaksen kirjoja luetaan paljon, halusin tutkia kirjoissa esiintyviä sukupuolirooleja ja mahdollisia stereotyyppisiä sukupuolittuneen toiminnan kuvauksia. Valitsin Kunnaksen tuotannon tutkimukseeni, koska hänen kirjoissaan on runsas kuvitus, tarinoita ja hahmoja on monenlaisia ja kirjoja on monilta eri vuosikymmeniltä. Mielestäni tämän takia kirjojen tekstistä ja kuvituksesta koostuva aineisto tarjoaa sisällöllisesti laajan kuvauksen sukupuolen representaatioista sekä erilaisista sukupuolirooleista.

Valitsin aineistoksi seuraavat teokset:

- 1) Kunnas, M. (1985) Hui kauhistus! Otava.
- 2) Kunnas, M. (1993) Hurjan hauska autokirja. Otava.
- 3) Kunnas, M. & Kunnas, T. (1995) Joulupukki ja noitarumpu. Otava.
- 4) Kunnas, M. (2004) Seitsemän tätiä ja aarre – Tassulan tarinoita 3. Otava.
- 5) Kunnas, M. (2017) Kesä koiramäessä. Otava.

4.3 Aineiston analyysi

Aineistoni analyysimenetelmänä toimi sisällönanalyysi. Aineistossani varsinkin kuvat olivat analyysissa tärkeässä roolissa, ja tekstiosuudet täydentävät analyysia ja tekemiäni havaintoja. Saamani havainnot muodostuivat aineistona toimivien lastenkirjojen kautta, eikä analyysi pohjautunut aikaisempaan teoriaan. Hyödynsin tutkimukseni aineiston ryhmittelyssä yhtä sisällönanalyysin muotoa eli teemoittelua. Eskola ja Suoranta (1998) kirjoittavat, että teemoittelussa aineistosta tuodaan esille tutkimusongelman kannalta oleellisimpia asioita, joiden perusteella muodostuu teemoja.

Vilkan (2021) mukaan pelkistäminen, jossa hävitetään tutkimuksen kannalta epäolennainen informaatio, on aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa olennaista. Hän jatkaa, että pelkistämistä edellyttää tutkimusaineiston tiivistäminen ja osiin pilkkominen, jota ohjaa tutkimuskysymykset. Analyysin tavoitteena on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä selkeä sanallinen kuvaus järjestämällä aineistosta selkeä ja tiivis kokonaisuus (Tuomi ja Sarajärvi, 2018). Tutkimuskysymyksestä käsitelin, miten sukupuolirooleja representoidaan. Analyysin kohteena oli hahmojen ulkoiset piirteet sekä millaista toimintaa hahmoihin liitetään.

Laadullinen aineiston käsittelyn ensimmäisessä vaiheessa aineisto tulee hajottaa osiin. Tämän jälkeen aineisto käsitteellistetään sekä rakennetaan uudestaan uudella tavalla, jolloin syntyy looginen kokonaisuus. (Tuomi ja Sarajärvi, 2018) Jaoin aineistoon tutustumisen osiin, ja tutustumisen aloitin selailemalla aineistoni kirjat läpi. Selailun avulla sain käsityksen kirjojen tarinoista sekä hahmoista. Tämän jälkeen luin kirjat läpi, pitäen silmällä relevantteja kohtia tutkimuskysymyksiini nähden, ja kirjoitin post-it lapuille huomioitani ylös esimerkiksi liittyen hahmojen ulkonäköön. Poimin myös aineistosta suoria lainauksia, jotka liittyivät hahmojen stereotyyppiseen ja sukupuolittuneeseen toimintaan sekä miten toimintaa haastettiin. Huomiot liittyivät enimmäkseen toimintaan ja olettamuksiin sekä tunteiden ilmaisuun ja luonteen piirteisiin. Ulkoisiin piirteisiin liittyen analysoinnin keskipisteessä oli aineistoni kirjojen kuvat, sillä tekstiosuuksissa ei ollut kuvausta liittyen hahmojen ulkonäköön.

Tein aineistosta myös kuva-analyysin, jonka avulla sain tuloksia hahmojen ulkoisista ominaisuuksista, fyysisestä toiminnasta sekä tunteiden ilmaisusta.

Kirjoitin havaintoni kuvista tekstiksi, mutta koin relevanttina liittää myös itse kuvia analyysiini, koska ne tukevat kirjoittamaani tekstiä ja havaintoja. Kerättyäni kaikki havainnot niin teksteistä kuin kuvista ylös, valitsin oleellisimmat huomiot itselleni ylös. Teemoittelua hyödyntäen kokosin aineistosta erot ja yhtäläisyydet ja muodostin pääteemani: Ulkoinen olemus, fyysinen toiminta ja olettamukset sekä tunteiden ilmaisu ja luonteen piirteet. Työn lopussa pohdin vielä sitä, ovatko sukupuolen representaatiot muokkautuneet tarkastellut ajanjakson aikana.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani tulokset. Aineiston analyysin perusteella muodostin kolme pääteemaa, jotka ovat: ulkoiset ominaisuudet, fyysinen toiminta ja olettamukset sekä tunteiden ilmaisu ja luonteenpiirteet. Ulkoisten ominaisuuksien pääteema vastaa siihen, miten sukupuoliroolit näyttäytyvät hahmojen ulkoisten ominaisuuksien kautta. Otan tässä huomioon kirjojen hahmojen pukeutumisen ja ulkonäön. Fyysinen toiminta ja olettamukset sekä tunteiden ilmaisu ja luonteenpiirteet vastaavat siihen, miten hahmojen toimintaa sukupuolitetaan. Käsittelen jokaisessa osiossa hahmojen piirteitä ja ominaisuuksia sekä mies- että naisoletettujen näkökulmasta. Käsittelen myös aineistosta esiin ilmenneitä stereotyyppisiä huomioita ja miten niitä noudatetaan tai haastetaan.

5.1 Ulkoinen olemus

Kirjojen hahmojen ulkoinen olemus on visuaalisesti kuvattu eikä itse tekstissä ole huomioita tai kuvailua hahmojen ulkonäöstä tai pukeutumista. Valitsemastani viidestä kirjasta neljässä on eläinhahmoja ja yhdessä ihmisiä. Poikkeuksena on *Hui kauhistus!* -kirja, jossa eläinten lisäksi kirjassa esiintyy myös kummituksia. Hahmojen oletetut sukupuolet erotellaan esimerkiksi tekstissä esiintyvien nimien perusteella, jotka viittaavat joko naiseen tai mieheen. Kirjojen hahmot on nimetty perinteisten suomalaisten naisten ja miesten nimien mukaan, esimerkkeinä muun muassa *Karoliina*, *Ville*, *Minna*, *Pekka* ja *Timo*. Hahmoihin viitattiin esimerkiksi myös sanoilla *äiti*, *isä*, *vaari*, *mummo*, *tytär*, *äitipuoli*, *rouva* ja *herra*. Kesä *Koiramäessä* -kirjassa naisista käytetään myös nimityksiä *akka*, *neito* ja *muija*. Nykypäivänä *akka* ja *muija* eivät ole imartelevia ilmaisuja naishenkilöstä puhuttaessa. Ilmaisuja voi pitää jopa halventavana. Nimet, perhettä kuvailevat sanat ja muut termit kertovat hahmojen oletetusta biologisen sukupuolen. Hahmot taustoilla pysyivät nimettöminä, joten heidän osaltaan biologisen

sukupuolen tulkitsin muilla tavoilla, esimerkiksi ulkonäön perusteella, joka myötäili muiden nais- ja mieshahmojen esitystapaa.

Hahmojen sukupuolta representoidaan myös vaatteilla, asusteilla, silmäripsillä ja meikillä. Kirjoissa on stereotyyppisiä sukupuolelle tyypillisiä piirteitä. Nais- sekä mieshahmot ovat tunnistettavissa kuvituksen selkeiden erojen takia. Hahmojen ulkoiset ominaisuudet mukailivat heille annettuja nimiä ja niiden pohjalta pääteltyä biologista sukupuolta. Ainut hahmo, jonka sukupuoli ei ollut niin ilmiselvä oli *Kesä Koiramäessä* -kirjan yhdellä lapsella (Kuva 1).

Kuva 1. *Kesä Koiramäessä* **Kuva 2.** *Kesä Koiramäessä* **Kuva 3.** *Joulupukki ja noitarumpu*

Ennen kuin lapsen nimeksi mainittiin Martta, en voinut ulkoisista ominaisuuksista päätellä, onko kyseessä tyttö vai poika. Kunnaksen kirjoissa yksi naisoletettuihin yhdistetty ulkoinen piirre on silmäripset, tässä kirjassa lapsilla niitä ei ollut, vaikka hahmo olisikin ollut tyttö. Muilla tytöiksi oletetuilla hahmoilla kuitenkin on mekko ja korvissa rusetit (Kuva 2). Martalla ei ollut rusetteja, mutta hänellä oli mekko ja joissain kohdissa kukkaseppele päässä, joista hänet pystyi tunnistamaan tytöksi. Poikien vaatetukseen olisi kuulunut housut tai haalarit ja esimerkiksi lippis (Kuva 2). Kirjojen kaikilla aikuisilla naihahmoilla oli silmäripset yhtenä sukupuolen tunnistusmerkinä. Ainut poikkeus tästä oli *Joulupukki ja noitarumpu* -kirjassa esiintyvä Tara, jolla ei ollut silmäripsiä (Kuva 3). Hänet pystyi kuitenkin olettamaan naiseksi muun ulkoisen olemuksen perusteella.

Hahmojen pukeutuminen oli jaoteltu sukupuolten mukaan. Naisoletetut hahmot pukeutuivat mekkoihin ja hameisiin. Juhlavaatetukseen kuului myös muun muassa jakut ja korkokengät (kuvat 4 ja 5).

Kuva 4. Hui kauhistus!

Kuva 5. Hui kauhistus!

Kuva 6. Seitsemän tättiä ja aarre

Jos naishahmoilla ei ollut korkokengät jalassa niin kenkinä toimi esimerkiksi sandaalit ja avokkaat. Mieshahmoilla taas vaatteisiin kuului housut, paidat, haalarit, liivit. Juhlavaatetukseen kuului muun muassa kauluspaidat, puvuntakit sekä siistit kengät esimerkiksi lenkkareiden sijaan (Kuva 4 ja 5). Eroja vaatetuksessa oli huomattavissa myös uima-asuissa. Naishahmot pukeutuivat bikineihin ja uimapukuun, kun taas mieshahmot pukeutuivat uimahousuihin (Kuva 6). Sukupuolieroja luodaan myös asusteiden avulla, jotka hahmoilla olivat sukupuolittuneita. Naishahmojen asusteisiin kuului käsi- ja olkalaukut, essut, huivit ja lierihatut sekä ihmisillä rusetit hiuksissa ja eläimillä korvissa. Naishahmoille oli tyypillistä myös, että kaulassa oli jonkinlainen kaulakoru, korvissa korvakorut ja punaiset huulet huulipunasta (Kuvat 4 ja 5). Mieshahmojen asusteisiin kuuluivat esimerkiksi erilaiset päähineet kuten pipot, silinteri- ja knallihatut sekä lippalakit. Mieshahmoilla esiintyi myös solmioita ja rusetteja kaulassa (Kuvat 4 ja 5). Ulkoisen olemuksen sukupuolittuneisuutta rikottiin sillä, että mieshahmojen vaatteissa tai päähineessä saattoi olla kukka, jonka ajattelisi kuuluvan vain naisille sopivaksi asusteeksi. Lisäksi molemmilla sukupuolilla asusteena esiintyi kaulahuivit ja käsineet.

Kaikista valitsemastani viidestä Mauri Kunnaksen kirjasta vain kolmella naishahmolla on päällään jotain muuta kuin mekko tai hame. Näillä hahmoilla on mieshahmoille tyypilliset vaatteet eli haalarit tai housut ja paita (Kuvat 7, 8 ja 9). Hahmot kuvataan kuitenkin muutoin liittämällä heihin naiseuteen tai tyttöyteen liittyviä elementtejä, kuten ulkonäön esimerkiksi silmäripisen avulla ja asusteiden kuten rusetin tai hiuspinnin perusteella.

Kuva 7. Hurjan hauska autokirja **Kuva 8.** Joulupukki ja noitarumpu **Kuva 9.** Seitsemän tättiä ja aarre

Vaikka hahmojen ulkonäkö, vaatteet ja asusteet ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta stereotyyppisesti sukupuolittuneita, väritys hahmojen vaatteissa ei sitä kuitenkaan ole. Nais- ja mieshahmot käyttävät kirjoissa kaikkia värejä ja mikään tietty väri ei kuulu vain toiselle sukupuolelle. Kirjoissa esiintyi myös sitä, että naishahmoilla oli päällään stereotyyppisesti vaaleanpunaista ja mieshahmoilla sinistä. Värejä käytettiin ja yhdisteltiin kuitenkin myös monipuolisesti. Myös erilaiset kuosit ja kuvioinnit ovat moninaiset. Hahmojen vaatteiden kuviointiin kuuluu kukkia, tähtiä, raitoja, ruutuja ja palloja. Kaikkia muita kuoseja ja kuviointeja nähdään sekä nais- että mieshahmoilla, mutta pelkästään naishahmojen vaatetuksessa on kukkia. *Hurjan hauska autokirja* -kirjassa naishahmolla on päällään autopaita (Kuva 11).

Kuva 10. Seitsemän tättiä ja aarre **Kuva 11.** Hurjan hauska autokirja

Sukupuolta voidaan tuoda esille myös hiusten avulla, mutta kirjojen eläinhahmoilla ei ollut hiuksia. Poikkeuksena toimii *Seitsemän tättiä ja aarre* -kirja, jossa vuohilla on hiukset, mutta niiden perusteella ei voinut päätellä hahmon sukupuolta (Kuvat 6 ja 9). Eläinhahmoilla ei ollut naamakarvoitusta eli partaa tai viiksiä. Ainoastaan *Joulupukki ja noitarumpu* -kirjassa mieshahmoilla on parrat ja viikset. Tulkintaa hahmojen sukupuolesta ei pystynyt tekemään kehonkuvauksen

kautta. Neljässä kirjassa hahmot ovat eläimiä, joiden kehoissa on vaihtelevuutta sen mukaan, mikä eläin on kyseessä. Eläin- tai ihmishahmoilla ei ollut esimerkiksi myöskään rintoja, jotka voidaan yhdistää naiseuteen.

5.2 *Fyysinen toiminta ja oletukset*

Hahmojen sukupuolta kuvattiin myös toiminnan kautta. Lasten toiminta ei ole yhtä vahvasti sukupuolittunutta kuin aikuisilla. Aikuisten roolit ja toiminnat ovat suurimmaksi osaksi stereotyyppisiä ja vain muutamat hahmot toimivat omalle sukupuolelleen epätyypillisellä tavalla. Fyysisestä toiminnasta on selkeästi eroteltavissa naismaista ja miesmäistä toimintaa. Fyysistä toimintaa ilmenee sekä kirjojen teksteissä että kuvituksessa. Toiminta sijoittuu töihin, leikkeihin, kotitöihin ja muihin aktiviteetteihin.

Lasten leikeissä ei juurikaan ollut stereotyyppisesti sukupuolittunutta toimintaa. Pojat eivät esimerkiksi leikkineet autoilla ja juosseet villisti, tyttöjen leikkien nukeilla rauhallisesti vieressä. *Kesä Koiramäessä* -kirjassa ja *Seitsemän tättiä ja aarre* -kirjassa lapset leikkivät kaikki yhdessä esimerkiksi merirosvoja ja jousipyssyleikkiä. Myös keppihevosilla leikkivät niin tytöt kuin pojatkin, vaikka pojat kuvattiin leikissä enemmän. Tyttöhahmo kirjassa teki myös puukolla veistoksia. Leikkimieliseen kepposteluun osallistuivat molemmat sukupuolet, vaikka ehdotus tulee pojalta niin kaikki ovat toiminnassa mukana.

”Voi muistattekos siskot meidän merirosvoleikkejämme?” (Seitsemän tättiä ja aarre)

”Elsa veisteli sopivan muotoisista oksista hienoja hevosia ja ukkeleita” (Kesä Koiramäessä)

”Tehdään sille kepponen, kuiskasi Kille” (Kesä Koiramäessä)

Hui Kauhistus! -kirjassa ilmeni stereotypioita mukaileva toimintaa, kun poikalapsi piti meteliä vasaraa paukuttamalla. Kirjassa lapsen ympärillä on esillä poikalapselle tyypillisiä leluja kuten jalkapallo, jojo, auto ja lapsi lukee sarjakuvaa. Blakemore ja Centers (2005) kirjoittavat, että poikien leluiksi käsitetään yleensä esimerkiksi autot, pallot, sotilasukkelit ja työkalut. *Joulupukki ja noitarumpu* -kirjassa Joulupukki lukee lasten lähettämiä kirjeitä, jossa poika toivoo vesipyssyä

ja tyttö pupunkorva-aamutossuja. Lahjatoiveet ovat stereotyyppisiä, mutta tätä myös rikotaan, kun tyttö toivoo myös ritsaa.

Aikuisilla fyysinen toiminta on paljon sukupuolittuneempaa. Naishahmot nähdään pitämässä huolta ulkonäöstään (Kuva 12), hoitamassa kotia, tekemällä ruokaa ja siivoamalla. Naiset myös hoitavat lapsia, tarjoilevat juotavaa sekä hoivaavat ja neuvovat muita hahmoja. Varsinkin kirjassa *Hui kauhistus!* naishahmot toimivat stereotyyppillisissä toiminnoissa kuten ruoanlaitossa, tiskaamisessa, vauvan syöttämisessä (Kuva 13), lapsen nukkumaan laitossa. Lisäksi naishahmo antaa lapsille puhtaat vaatteet ja seuraa vierestä, kun mies tekee töitä. Kirjassa *Hurjan hauska autokirja* äitihahmo leipoo lapsensa kanssa pipareita, *Joulupukki ja noitarumpu* -kirjassa muori hoitaa pukkia flunssassa ja muut naistontut auttavat hoivaamisessa (Kuva 14). Naishahmojen toiminnasta nousee esille myös esimerkiksi leipominen, ompelu, ja ruuanlaitto. Lisäksi myös *Kesä Koiramäessä* -kirjassa naishahmot ovat kasvimaalla ja keräävät marjoja.

Stereotypioita rikkovaa toimintaa oli *Hurjan hauska autokirja* -kirjassa, jossa sekä miehet että naiset ovat kiinnostuneita autoista. Kirjassa on oletettavasti huumorintajuiseksi tarkoitettu ilmaisu siitä, kuinka naishahmo haluaa suuren auton ja miehelleen hän ehdottaa pientä ”kauppakassia”, vaikka luulisi lauseen olevan päinvastainen.

”Ajattele, minulla voisi olla maailman suurin auto ja sinulla pikkuinen kauppakassi, vaimo haaveili” (*Hurjan hauska autokirja*)

Lisäksi stereotypioita ja sukupuolirooleja rikotaan kirjassa *Hurjan hauska autokirja*, jossa isoäiti korjasi autonsa moottoria (Kuva 15) ja *Seitsemän tättiä ja aarre* -kirjassa kerrotaan, kuinka isomummolle jalkapallo on tärkeämpää kuin mikään muu. Lisäksi *Joulupukki ja noitarumpu* -kirjassa naishahmo on tietokone mestari.

”Eiköhän se jo riitä isä kulta! huutaa äiti” (*Hui kauhistus!*)

”Nyt juhlavaatteet päälle, äiti sanoi” (*Seitsemän tättiä ja aarre*)

”Pukeudu lämpimästi, Fiina muistutti” (*Joulupukki ja noitarumpu*)

Kuva 12. Seitsemän tättiä ja aarre **Kuva 13.** Hui kauhistus! **Kuva 14.** Joulupukki ja noitarumpu
Kuva 15. Hurjan hauska autokirja

Miehillä toiminta keskittyy lähinnä työntekoon ja muihin toimintoihin kuten kalastamiseen tai autolla ajamiseen. *Kesä Koiramäessä* -kirjassa tuodaan esille perinteistä sukupuoliroolia, jossa mies on aktiivisempi toimija miehen ja naisen välisessä interaktiossa. Kirjassa mieshahmot hakevat naisia tanssimaan ja yrittävät saada naisten huomion naurattamalla heitä. Myös hahmojen ammatit olivat sukupuolittuneet. Miehillä ammatteja olivat esimerkiksi: insinööri, pormestari, hammaslääkäri, poliisi, jäte- ja bussikuski sekä johtaja. Naisten ammatteja sen sijaan ei juurikaan kuvata. Mieshahmojen toimintaa tukee esimerkiksi *Kesä Koiramäessä* -kirjassa olevat tekstiosuudet, jossa kuvataan miesten tekemiä töitä. Naisten työskentelyä ei kommentoida tekstissä, vaan toiminta on havaittavissa vain kuvituksessa. Miesten fyysinen toiminta on kuvattu ruumiillisemmaksi kuin naisilla, ja miesten toiminnassa ei ole oikeastaan mitään stereotyyppioita rikkovaa. Ainut silmäänpistävä epätyypillinen miehen toiminta on kirjassa *Seitsemän tättiä ja aarre*, kun tekstissä puhutaan runojen kirjoittamisesta.

”Kalle korjaa kattoa” (*Kesä Koiramäessä*)

”Pappa tervaa venettä” (*Kesä Koiramäessä*)

”Urho rustasi matkan aikana Helmille ainakin sata runoa” (*Seitsemän tättiä ja aarre*)

Teoksissa kuvattiin muun muassa maskuliinisuutta, voimakkuutta sekä älykkyyttä. Jokinen (2010), kirjoittaa, että maskuliinisuuteen liitetään stereotyyppisesti vahvuus ja voimakkuus, kun taas heikkous liitetään feminiinisyyteen. Kirjassa *Kesä Koiramäessä* käytetään maskuliinisuuteen liittyviä ilmaisuja kuten ukonköriläs, jonka voi yhdistää rotevampaan henkilöön. Miehillä on myös kilpailu, siitä kuka heittää suurimman puun nuotioon ja

tarkoituksena on olla mahdollisimman miehekäs. Miehet nähdään kirjoissa tekemässä voimaa vaativia fyysisiä toimintoja kuten tekemässä heinää, kantamassa puita ja soutamassa veneitä. Naisia ei nähdä kirjoissa fyysistä voimakkuutta vaativissa toiminnoissa. Kuitenkin kirjassa *Hurjan hauska autokirja* kaksi naishahmoa lyö toista hahmoa (Kuvat 15 ja 16). Kirjassa *Seitsemän tättiä ja aarre* vihjaillaan naisen heikkouteen puhumalla pyörtymisestä.

”Pojat kilpailivat siitä, kuka viskasi nuotioon komeimman puun ja vielä mahdollisimman miehekkäästi” (Kesä Koiramäessä)

”Isomummo oli vähällä pyörtä” (Seitsemän tättiä ja aarre)

Kuva 15. *Hurjan hauska autokirja*

Kuva 16. *Hurjan hauska autokirja*

Naishahmot kuitenkin nähdään älykkäinä, esimerkiksi *Joulupukki ja noitarumpu* -kirjassa neljää viidestä naishahmosta kuvataan sanoilla *kekseliäs, kaukaa viisas ja älykäs*. Miehiä kirjassaan puolestaan kuvataan sanoilla *huolellinen, ahkera ja näppärä*, jotka voidaan liittää tekemiseen. Naisia kohtaan osoitetaan myös kunnioitusta *Kesä Koiramäessä* -kirjassa, jossa mieshahmot ottavat hatun pois päästään naishahmojen lähestyessä.

5.3 Tunteiden ilmaisu ja luonteen piirteet

Kirjoissa esitellään erilaisia tunteita niin kuvituksessa kuin teksteissäkin. Jokinen (2010) tuo esille, että emotionaalisuutta ja tunteiden ilmaisemista pidetään feminiinisenä ominaisuutena. Hän jatkaa, että maskuliinisena piirteenä voidaan pitää sitä, että tunteita ei kauheasti tuoda esille. Luonteenpiirteenä voidaan ajatella rohkeuden olevan enemmän poikamainen piirre, kun taas tytöt ovat ujompia ja varauksellisempia. Kirjoissa kuitenkin poika- ja mieshahmot ilmaisivat pelkoa ja jännitystä useassakin kohdassa. Pelko ilmaistaan enimmäkseen

teksteissä, ja kuvituksessa tunne ja reaktio ilmaistaan suppeammin. Teksteissä mieshahmojen puheessa käytetään useaan otteeseen verbejä: *kiljaisee*, *parkaisee*, *tuskailee* ja *epäilee*, jotka kuvailevat mieshahmojen pelokasta tai epäilevää luonnetta.

”Pappa on pelosta jäykkänä” (Hui kauhistus!)

”Shamaani taikoo, Ville sanoi pelokkaana” (Joulupukki ja noitarumpu)

”Apua! parkaisi Sakari ja hyppäsi lähimpään tikkaritynnynriin” (Joulupukki ja noitarumpu)

”Maailmassa ei ole mitään niin pelottavaa kuin hammaslääkäri, tuskailee kreivi”
(Hui kauhistus!)

Tyttö- ja naishahmoilla pelkoa ja jännitystä ei kuvattu yhtä voimakkaasti kuin toisen sukupuolen edustajilla. Kirjassa *Joulupukki ja noitarumpu* tyttöhahmo Noora on rohkea, ja hänen ystävänsä on pelokkaampi Ville. Myös toisessa kirjassa *Seitsemän tättiä ja aarre* miespuolista hahmoa kuvataan ujoksi. Koko aineistossa miesoletetut hahmot kuvataan pelokkaammiksi kuin tytöt.

”Mitä, alatko sinä nyt jänistää? Noora supisi” ”Minäkö? Kissan viikset, Ville puhahti. Mutta voisitko sinä kuitenkin mennä edellä” (Joulupukki ja noitarumpu)

”- - Ihan hirveän ujo hän oli - -” (Seitsemän tättiä ja aarre)

Kirjojen hahmot ovat suurimmaksi osaksi iloisia ja hymyissä suin koko ajan. Illoa kuvattiin tekstissä verbeillä *nauraa*, *riemastuu*, *hihkuu*, *hihkaisee*, *innostuu*, *virnistää*. Myös esimerkiksi kädet ovat ilmassa, kun hahmo on hyväntuulinen. Ilon ja hyväntuulisuuden lisäksi myös rakkautta kuvataan kirjoissa muutama otteeseen esimerkiksi antamalla suukon lapselle ja halaamalla perheenjäsentä. Hellyyden osoitukset ovat naishahmojen tekemiä, mieshahmoilla toimintaa ei esiinny (Kuvat 17 ja 18). Huolenpitoa ja empatiaa osoitetaan kirjassa *Joulupukki ja noitarumpu* lasten toimesta, kun he varmistavat, ettei Joulupukille käynyt pahasti.

”Ei kai sinuun sattunut Joulupukki? Noora ja Ville kysyivät huolissaan”
(Joulupukki ja noitarumpu)

Kuva 17. Hui kauhistus!

Kuva 18. Seitsemän tättiä ja aarre

Aikaisemmin mainittujen tunteiden ja luonteenpiirteiden lisäksi kirjoissa esiintyy myös surun ja vihaisuuden tunnetta. Surua esiintyy vain kirjassa *Hurjan hauska autokirja*, jossa tyttö- ja poikalapsi itkevät (Kuva 19). *Kesä Koiramäessä* -kirjassa puolestaan mieshahmo toteaa, että naiset ovat kovia itkemään. Kukaan naishahmoista ei kirjassa kuitenkaan itke. Vihaisuutta ja ärsyyntymistä esiintyy niin aikuisilla kuin lapsillakin, mutta aikuisilla sitä esiintyy enemmän. Jos tekstissä ei ole selkeää mainintaa tunteesta, niin kuvituksesta pystyy päättelemään tunteen esimerkiksi kulmakarvojen asennon avulla, jotka ovat kääntyneet alaspäin tai käsien asennosta (Kuvat 20 ja 21). Vaikka mieshahmot osoittavat vihaisuuden tunnetta, naishahmoilla tunne on kuvattu tekstissä selkeämmin. Naishahmot esimerkiksi nimittelivät mieshahmoja ja huusivat heille.

”Akat on kovia itkeä tirauttelemaan” (*Kesä Koiramäessä*)

”Lapsia harmitti Jussin ainainen naljailu” (*Kesä Koiramäessä*)

”Tomppeli! Tara sisuuntuu!” (*Joulupukki ja noitarumpu*)

”Senkin tolo! vaimo huusi” (*Hurjan hauska autokirja*)

”Hölmö! kirkui äitipuoli” (*Hurjan hauska autokirja*)

Kuva 19. *Hurjan hauska autokirja* **Kuva 20.** *Hurjan hauska autokirja* **Kuva 21.** *Joulupukki ja noitarumpu*

6 POHDINTA

6.1 Tutkimustulosten tarkastelu

Tutkimuksessani selvitin, miten sukupuoliroolit representoidaan Mauri Kunnaksen lastenkirjojen kuvituksissa ja teksteissä. Tavoitteenani oli tutkia, miten sukupuoliroolit esitetään kyseisissä kirjoissa. Minua kiinnosti, onko kirjojen henkilöhahmojen sukupuolirooleissa moninaisuutta ja pyritäänkö stereotyyppisiä haastamaan vai lukeutuvatko sukupuoliroolit sukupuolistereotyyppisiin malleihin. Vanhimmassa kirjassa (1985) keskityttiin enimmäkseen mieshahmoihin ja heidän kuvaukseensa niin teksteissä kuin kuvissakin, mutta myöhemmissä kirjoissa naishahmot tulivat enemmän osaksi tarinoita. Tosin naishahmoja oli edelleen määrällisesti vähemmän kuin mieshahmoja kaikissa kirjoissa, mutta luvut olivat tasaantuneet. *Hui kauhistus!* -kirjassa (1985) naishahmoja oli kuvituksessa vain 43, kun miehiä oli 197. Tarinallisesti uusimmassa eli *Seitsemän tättiä ja aarre* -kirjassa (2004) naishahmoja oli 107.

Tulokset esittivät, että sukupuoliroolien representaatio oli suurimmaksi osaksi stereotyyppistä, mutta stereotyyppioita kuitenkin myös rikottiin. Esimerkiksi pojat olivat pelokkaita ja varsinkin *Hurjan hauska autokirja* -kirjassa hahmojen toiminnassa oli poikkeuksia. On hyvä huomioida, että sukupuoliroolit kuvaavat aina omaa aikaansa ja teosten voi nähdä mukailevan Mauri Kunnaksen syntymän jälkeistä aikaa. Monet ajatukset ja sukupuolille luodut roolit ja käsitykset eroavat nykypäivään nähden. Paasosen (2010) mukaan tavat, joilla ihmisryhmiä esitetään, vaikuttavat tapoihin, joilla niihin suhtaudutaan. Hän lisää, että tavat, joilla erilaisiin ihmisryhmiin suhtaudutaan, vaikuttavat puolestaan siihen, millaisia representaatioita ihmisistä tuotetaan.

Aineistooni kuului viisi kirjaa ja kirjat olivat aikaväliltä 1985–2017. *Kesä Koiramäessä* (2017) sijoittui 1800-luvulle, joten sukupuoliroolien representaatio varsinkin aikuisten kohdalla oli kirjassa vahvasti läsnä. Hahmojen väliset erot naisilla ja miehillä korostuivat kirjassa, ja hahmoilla oli selkeät roolit esimerkiksi

työnteossa ja muussakin toiminnassa. Huomioon tuli kuitenkin ottaa kirjan aikakonteksti (1800-luku), jolloin esimerkiksi pukeutumismormit ovat olleet tiukempia kuin nykyään ja sukupuoliroolit ovat olleet tietynlaiset. Kirjan hahmoilla ei siis ollut mahdollisuutta pukeutua tai toimia muuten kuin stereotyyppisesti. Vanhemmissa 1985- ja 1995-luvun kirjoissa tarinat keskittyivät miehiin, ja naisten roolina oli mieshahmon avustaminen päämäärän saavuttamisessa ja huolenpito. Vaikka julkaisu vuosi *Hurjan hauska autokirja* -kirjassa (1993) oli vanhempi, tuotettiin kirjassa kuitenkin paljon sukupuolirooleja rikkovaa toimintaa ja kirjassa naiset olivat myös päähenkilöitä. Kuten myös Seitsemän tatiä ja aarre -kirjassa (2004), tarina keskittyi nimensä mukaisesti seitsemään tatiin. Voidaan kuitenkin miettiä, onko *Hurjan hauska autokirja* -kirjasta tehty tarkoituksella stereotyyppioita rikkova. Kirjassa toiminta oli käännetty sukupuoliroolien vastaiseksi, kuten esimerkiksi nainen korjasi autoa, halusi suuren auton ja ajoi moottoripyörällä.

Kuvilla oli aineiston analyysissä merkittävä rooli. Varsinkin naishahmojen kohdalla kuvat täydensivät tarinaa, koska tekstiosuoksissa oli enemmän mainintoja miesten toiminnasta. Aineiston analyysin perusteella sukupuoliroolien kuvaaminen oli voimakkaampaa kuvituksessa kuin tekstiosuoksissa. Esimerkiksi hahmojen pukeutumista tai ulkonäköä ei kommentoitu teksteissä ollenkaan, mutta kuvituksessa luotiin selkeät erot nais- ja mieshahmojen välille vaatetuksen, asusteiden ja ulkonäön perusteella. Ylitapio-Mäntylä (2009) toteaa, että mekot ja hameet voidaan liittää naiselle kuuluvaksi ominaisuudeksi. Kunnaksen kirjoissa vaatetus oli sukupuolittunutta. Naiset pukeutuivat pelkkiin mekkoihin ja hameisiin kolmea poikkeusta lukuun ottamatta, kun taas miehet pukeutuivat haalareihin tai housuihin.

Ylitapio-Mäntylä (2009) kirjoittaa vaatteisiin liittyen, että kukkakuosiset vaatteet yhdistetään vain naisten vaatetukseen. Aineistostani ainoastaan naishahmoilla esiintyi kukkia vaatteissaan, kun miehillä kuviointi oli enimmäkseen raitaa ja ruutua. Blaise (2009) toteaa, että naisten oletetaan näyttävän tiettyntyyppiselle, omistavan hyvän tyylitajun, olevan kaunis ja seksikäs. Naisille asetetut odotukset luovat paineita ja riittämättömyyden tunnetta, jos nainen kokee, ettei ole esimerkiksi tarpeeksi hyvännäköinen. Myös lapset tietävät jo paljon feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta sekä sukupuolittuneista valtasuhteista, ja heillä on vahvat mielipiteet siitä, mitä pidetään kauniina ja tyylikkäänä (Blaise, 2009). Vaatteiden värimaailma hahmoilla kuitenkin oli

monipuolinen eikä perinteisesti sukupuolittunutta väritystä ollut huomattavissa juurikaan. Kirjoissa oli huomattavissa, että ulkonäön kuvaukset olivat sukupuolittuneita.

Koetut erot sukupuolten välillä ovat vaikuttaneet merkittävästi miesten ja naisten avoimiin vaihtoehtoihin sekä valintoihin, ja kotona sekä työpaikalla toimiva sukupuolinen työjako heijastelee esimerkiksi työpaikkavalintoja. Hoiva-alat kuten sairaanhoito ja varhaiskasvatus koostuvat lähinnä naisista, kun taas teknologiaan ja mekaniikkaan liittyvät alat ovat täynnä miehiä. (Robinson ja Criss, 2006) Kirjoissa vain miehillä oli ammatit, kun taas naiset ovat kotona. Hahmojen toiminta kirjoissa oli stereotyyppisten sukupuoliroolien mukaista. Kirjoissa oli vain muutamia kohtia, joissa sukupuolelle ominaisista toiminnoista oli poikettu. Lastenkirjallisuudessa tulisi tuoda esille variaatioita naisten ja miesten toiminnoista. Nykypäivänä sukupuolirooleja osataan jo haastaa ja kirjoissa ei ole yhtä selkeästi määritelty naisille ja miehille kuuluvia töitä ja aktiviteetteja. Robinson ja Criss (2006) tuovat esille ajatuksen siitä, että miehet ovat fyysisesti aktiivisempia, kun taas naiset ovat rauhallisempia. Tätä ajatusta kirjan aikuishahmot vahvasti noudattivat. Kunnaksen kirjoissa sukupuolten toiminta oli hyvin kaavamaista ja varsinkin aikuishahmoilla oli tietyt roolit, joissa tulee toimia.

Kirjoissa naishahmot hoivasivat ja muistuttelivat mieshahmoja eri asioista. Miehet ja naiset pystyvät yhtä lailla hoivaamaan ja välittämään, mutta kulttuuriset arvot voivat estää poikia ja miehiä osoittamasta tällaista käytöstä (Robinson ja Criss, 2006). Tämä tapa toimia voidaan nähdä myös yhteiskunnassamme, jossa tyttöä pyydetään auttamaan äitiä, mutta pojalle ei tehdä samoja pyyntöjä. Myös varhaiskasvatuksessa aikuiset voivat käyttää tyttöjä apulaisina ja tyttöjä voidaan pyytää muistuttamaan poikia asioista. Itse olen kohdannut avunpyyntöä esimerkiksi isovanhempieni luona, jossa tyttöjen on oletettu auttavan ruuanlaitossa, kun pojat ovat menneet pihalle tekemään puita tai ajamaan nurmikkoja. Kirjoissa oli kuitenkin hyvä olla edes vähän erilaista representaatiota fyysisen toiminnan suhteen. Lapset sisäistävät erilaiset odotukset sekä roolit yhteiskunnan, vanhempien, kasvattajien ja lastenkirjojen ajatusten mukaisesti. Merkityksellistä olisi siis huomioida, mitä odotuksia ja rooleja lapsille opetetaan. Heikkilä-Halttunen (2018) kirjoittaa, että tiukasti sukupuoliroolitettu satu, kuvakirja tai lastenromaani tarjoaa mainion lähtökohdan aikuisen ja lapsen keskustelulle. Hän lisää, että keskustelussa aikuinen voi todeta, että aikaisemmin kirjan

esittämä roolijaottelu oli luonteva tapa tyypitellä poikia ja tyttöjä, mutta nykyään monista asioista ajatellaan eri tavalla. Vanhat stereotyyppiset ajattelutavat toimivat pohjana lasten ajattelulle ja sukupuoliroolien kyseenalaistamiselle.

Lapsi omaksuu itselleen jo päiväkotikäisenä sukupuolirooleja. Lastenkirjallisuutta voi hyödyntää varhaiskasvatuksessa päivittäisenä pedagogisena työkaluna. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kannattaa säännöllisesti päivittää lastenkirjatuntemustaan ja pohtia pedagogiikkaa, joka sopisi kirjoihin (Aerila ja Kauppinen, 2021). Jotta kirjoja voidaan käyttää parhaalla mahdollisella tavalla opetuskontekstissa, tulee kasvattajien tiedostaa lastenkirjojen stereotyyppiset mallit ja sukupuoliroolit, sekä pystyä suhtautumaan niihin kriittisesti. Robinson ja Criss (2006) kirjoittavat, että lapsia voidaan haastaa käsityksessä, että vaaleanpunainen on tyttöjen väri ja sininen poikien. Lisäksi lapsille voi opettaa, että lääkärit, sairaanhoitajat, opettajat ja poliisit voivat olla yhtä lailla sekä miehiä että naisia. Sukupuoli nousee lapsesta itsestään, eikä lasta voi kasvattaa tiettyyn sukupuoleen. Kulttuuri ja ympäristö luovat kuitenkin käsitystä tytöille ja pojille sallitusta sekä ei-sallitusta. Lapsen kasvua omaksi persoonakseen tukee aikuisten kunnioittava asenne. Lapsi tulee kohdata omana itsenään ja huomioida lapsen kokemus omasta sukupuolestaan.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen tulee alusta loppuun pysyä luotettavana. Vilkka (2021) toteaa, että tutkimuksen luotettavuutta tulee arvioida koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK, 2023) tuo esille, että hyviin tieteellisiin käytäntöihin tiedeyhteisössä kuuluu asianmukainen viittaus ja muiden tutkijoiden töiden kunnioitus. Oikeaoppisesti viittaamalla arvostan muiden tutkijoiden töitä ja nostan oman työni luotettavuutta. Vilkka (2021) toteaa, että tutkijan on käytettävä aina lähdekritiikkiä, ja tarkastettava lähteen tekijä sekä tiedon pätevyys ja luotettavuus. Olen käyttänyt tutkimuksessani tieteellisiä artikkeleita sekä kirjoja, jotka tukevat omaa kirjoittamistani ja tutkielmani luotettavuutta. Lähteisiin oikeaoppisesti viittaamalla vaikutin myös tutkimukseni eettisyyteen. Huomiota on kiinnitettävä lähdeviitteiden tarkkaan merkitsemiseen sekä omien ja toisten tutkijoiden tulosten erottamiseen (Vilkka, 2021).

Eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta (Tuomi ja Sarajärvi, 2018). Tutkimuksessani olen pyrkinyt noudattamaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja kiinnittänyt huomiota näkökulmiin, jotka liittyvät tutkimuseettisyyteen. Tutkimukseni on toteutettu hyvien tieteellisten käytäntöjen edellyttämällä tavalla eli tutkimuksen jokaisessa vaiheessa on noudatettu vastuunkantoa, rehellisyyttä, luotettavuutta sekä arvostusta (TENK, 2023). Omistautumiseni tutkimusta ja aihetta kohtaan perustuu omaan mielenkiintoni. Tutkimuksen sisällönanalyysi perustuu omiin tulkintoihini sekä havaintoihini aineistosta, jotka pyrin tekemään, siten etteivät omat ajatukseni vaikuta analyysistä nousseisiin havaintoihin. Luotettavuutta miettiessä tulee ottaa huomioon, että joku toinen voisi tehdä kanssani eriäviä tulkintoja ja huomioita, vaikka aineisto olisikin sama.

Tutkijan mahdolliset ennako-oletukset saattavat vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen analyysivaiheessa, mutta tutkimuksessani analyysi tehdään aineistolähtöisesti lisäten luotettavuutta. Sukupuolirooleihin ja stereotypioihin liittyvässä tutkimuksessa luotettavuuteen voi vaikuttaa myös tutkijan ja ympäristön ahdasmielisyys. Kirjan hahmojen tai oikeiden ihmisten ulkonäkö ei esimerkiksi kerro mitä yksilö itse ajattelee omasta sukupuolestaan. Tutkijan tulee olla tarkka huomioissaan ja välttää yleistyksiä.

6.3 Jatkotutkimusehdotukset

Mauri Kunnas on tehnyt monentyyppisiä kirjoja eri hahmoilla ja teemoilla. Sukupuolirooleja voi tutkia eri kirjoilla, mutta uskon, että kirjoista saisi pääpiirteittäin samoja huomioita. Kunnaksen Koiramäki -kirjat olisivat varmasti herkullisia tutkimuskohteita myös kielen tai historian näkökulmasta. Sukupuoliroolit ja -stereotypiat ovat pysyneet ihmisten arjessa ja pysyvät varmasti tulevaisuudessakin, nykyään rooleja ja stereotypioita osataan kuitenkin haastaa ja miettiä kriittisesti. Yhteiskuntaa eriarvoistavien rakenteiden näkyväksi tekeminen voi auttaa meitä ymmärtämään esimerkiksi sukupuoleen liittyviä stereotypioita. Lastenkirjallisuuden tarkastelu sukupuoliroolien ja stereotypoiden näkökulmasta on jatkossakin oleellista. Lastenkirjallisuus on lapsien elämässä merkittävässä roolissa tulevaisuudessakin, joten on relevanttia pitää vanhempien ja uudempien kirjojen sisältöjä ja oppeja silmällä.

LÄHTEET

- Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (2021). Lastenkirjallisuus on lapsia varten. Teoksessa J.-A. Aerila & M. Kauppinen. Kirjasta kaveri: sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen. PS-kustannus.
- Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (2021). Sensitiiviset aiheet kaipaavat sanoittamista. Teoksessa J.-A. Aerila & M. Kauppinen. Kirjasta kaveri: sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen. PS-kustannus.
- Blaise, M. (2009). "‘What a Girl Wants, What a Girl Needs’: Responding to Sex, Gender, and Sexuality in the Early Childhood Classroom." *Journal of research in childhood education*, 23(4), 450–460.
- Blakemore, J., & Centers, R. (2005). Characteristics of boys and girls’ toys. *Sex roles*, Vol. 53.
- Eskelinen, M. & Itäkare, S. (2020). "Pidetään huolta ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja". Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuoli-sensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti – Jecer* 9(2), 197–229. <https://journal.fi/jecer/article/view/114130/67329>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.
- Filipović, K. (2018). Gender Representation in Children’s Books: Case of an Early Childhood Setting. *Journal of Research in Childhood Education*, 32(3), 310–325. <https://doi.org/10.1080/02568543.2018.1464086>
- Flanagan, V. (2010). Gender studies. Teoksessa D. Rudd (toim.), *The Routledge companion to children’s literature*. London: Routledge, 26–38.
- Hamilton, M. C., Anderson, D., Broaddus, M., & Young, K. (2006). Gender stereotyping and under-representation of female characters in 200 popular children’s picture books: A twenty-first century update. *Sex Roles*, 55(11–12), 757–765.

<https://doi.org/10.1007/s11199-006-9128-6>

Heikkilä-Halttunen, P. (2018). Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Atena.

Hermanfors, K. (2017). Inklusiivinen varhaiskasvatus – itsestään selvääkö? *Kasvatus & Aika: kasvatuksen historiallisyyhteiskunnallinen julkaisu*, 11(3), 91–95.

<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68727/30171>

Huuska, M. & Karvinen, M. (2012). Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. (s. 31–53). PS-kustannus.

Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. E-kirja.

Komonen, A. (2020). Biologinen sukupuoli. *Tieteessä tapahtuu* 2/2020, 47–50.

<https://journal.fi/tt/article/view/89802/49063?acceptCookies=1>

Kustannusosakeyhtiö Otava (2023). <https://otava.fi/kirjailijat/mauri-kunnas/>

McCabe, J., Fairchild, E., Grauerholz, L., Pescosolido, B. A., & Tope, D. (2011). Gender in Twentieth-Century Children's Books: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters. *Gender & Society*, 25(2), 197–226. <https://doi.org/10.1177/0891243211398358>

Mustola, M. (2014). Lastenkirjallisuus käsitteenä ja lajina. Teoksessa M. Mustola (toim.), *Lastenkirja. Nyt*. (s. 7–24). Tietolipas 245.

Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf Viitattu 29.9.2023

Paasonen, S. (2010) Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* (s.39–49). Tampere: Vastapaino.

Pesonen, J. (2018). Lastenkirjallisuus normeja vahvistamassa ja haastamassa. Teoksessa K. Kyrölä, T. Leppänen, L. Kähkönen, S. Miettinen, K.-K. Kontturi, H. Järviluoma, T. Linkinen, K. Donaldson, A. Laukkanen, S. Miettinen, A.-M. Elonheimo, H. Ojala, T. Saresma, J. Ahlfors, A. Salminen & A. Laukkanen (toim.), *Feministisen pedagogiikan ABC* :

- opas ohjaajille ja opettajille. Vastapaino. E-kirja.
- Robinson, K. & Criss, J. D. 2006. Diversity and Difference in Early Childhood Education: Issues for theory and practice. Open University Press. ———(s.127–146).
- Rossi, L-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.), Käsikirja sukupuoleen. (s. 21–38). Vastapaino.
- Rudd, D. (2010). The Development of Children’s Literature. Teoksessa Rudd, D. (toim.) The Routledge companion to children’s literature. London: Routledge, 3–13.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOT. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus Viitattu 28.9.2023.
- Siippainen, A. (2022). Sukupuoli ja ikä. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, P. Eerola-Pennanen & M.-L. Böök. Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia (3. korjattu ja laajennettu painos). Vastapaino.
- Suvanto, A. & Ukkola, S. (2020). Lastenkirjallisuus alle kouluikäisen lapsen kielenkehityksen tukena. Teoksessa E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola. Lapsen kielenkehitys - Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. PS-kustannus.
- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. (2010). Sukupuolittainen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.), Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. (s. 25–40). PS-kustannus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.
- Turja, L. (2020). Teknologiakasvatus varhaisvuosina. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), Varhaiskasvatuksen käsikirja. (s. 205–219). PS-kustannus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Vilkka, H. (2010). Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-kustannus.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/120050/978-952-03-1533-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Vilkkä, H. (2021). Tutki ja kehitä. PS-kustannus.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2009). Lastentarhaopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto.

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61659/Ylitapio-M%c3%a4ntyl%c3%a4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012). Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. (s. 15–29). PS-kustannus.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2020). Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), Varhaiskasvatuksen käsikirja. (s. 288–299). PS-kustannus.